

Володимир Цигилик

Липицьке поселення в селі Водники на Львівщині

Дослідження нових поселень — місця проживання, господарської діяльності людини вносить нові дані для кращого розуміння суспільно-економічного розвитку певної групи населення, етнокультурної ситуації в конкретному регіоні на певному етапі історичного розвитку. До таких важливих регіонів відноситься Верхнє Наддністрів'я рубежу та перших століть нашої ери, яке було місцем зіткнення різноетнічних культур Центральної та Східної Європи, місцем схрещення їхніх впливів, що знайшло своє відбиття в матеріальній та духовній культурі. Одне з таких поселень відкрите та досліджувалось на північній периферії липицької культури. Воно знаходиться в селі Водники Пустомитівського району Львівської області, в 2 км на південь від княжого Звенигорода.

Поселення розташоване в 350 м на північ від села Водники, на південно-східному схилі урочища Горбки, праворуч від дороги Коцурів-Водники. З півдня та сходу урочище обмежене болотистою долиною з потічком (в 100 м на південь знаходиться хата І. Думина), в північному напрямі воно переходить в рівнину, що тягнеться аж до Звенигорода.

Поселення досліджувалось автором у 1979 році¹. Після детального візуального обстеження, в 70 м на захід від згаданої вище дороги було закладено розкоп загальною площею біля 300 м².

В процесі досліджень стверджено, що чорнозем доходить до глибини 0,7 м від сучасної поверхні. Культурний шар залягає на глибині 0,4–0,6 м, хоча окремі фрагменти кераміки, кусочки обмазки зустрічаються в орному шарі і на поверхні. Разом з тим слід відзначити, що знахідки концентруються над спорудами та поблизу них.

На дослідженій площі відкрито два наземних та одне заглиблене житло, а також вогнище поза межами споруд.

Житло I — наземне. На глибині 0,45 м від сучасної поверхні простежено долівку житла, що являла собою підсипаний на чорноземі шар глини, перемішаної з дрібними кусочками обмазки, вугликами, від чого він мав червонуватобуре забарвлення. Товщина шару доходила до 23 см.

Судячи по долівці, житло мало майже чотирикутну форму і було орієнтоване довшою стороною по лінії північний захід – південний схід. Його розміри 4×6 м.

В південно-західному куті на долівці житла простежено невеличке скупчення каміння, кераміки, кусочків обмазки. Скупчення каміння простежено по краях долівки.

На віддалі 0,6 м від північно-східної стінки простежено розвал вогнища 1,0×1,2 м, від якого збереглися куски черені. Черень являла собою викладений на долівці рівноигладжений шар глини товщиною до 7 см. Зверху черень була випалена на товщину 2 см до сірого, а нижче до червоного кольору.

На долівці житла, особливо біля вогнища простежено куски залізних шлаків, фрагменти сильно ошлакованих стінок, декілька кусочків металу.

Не виключено, що зруйноване вогнище (куски черені), фрагменти сильно ошлакованих стінок могли походити з залізоплавильного горна, підтвердженням чого можуть бути наявні там же залізні шлаки, кусочки металу і т.п.

В заповненні споруди виявлено значну кількість ліпної та значно менше гончарної кераміки.

Житло II — знаходилося в 3 м на схід від житла I. Це була наземна споруда, від якої на глибині 0,45–0,50 м від сучасної поверхні простежено долівку. Долівка являла собою шар наносної землі товщиною до 15 см з включенням кусочків обмазки, вугликів. Добре утрамбована, вона чітко виділялась на фоні оточуючого чорнозему.

Судячи по формі долівки, житло мало чотирикутну в плані форму розміром 3,8×4,8 м і було орієнтоване довшою стороною з півночі на південь. Слідів вогнища, чи печі на долівці не простежувалось; траплялись лише окремі куски стінок горна.

¹ В. М. Цигилик, *Звіт про роботу Липицької новобудовної археологічної експедиції Інституту суспільних наук АН УРСР у 1979 році*, Архів Інституту археології НАН України; В. Н. Цыгылык, *Новое поселение липицкой культуры на Львовщине*, Археологические открытия 1979 года. Москва, 1980. С. 347–348.

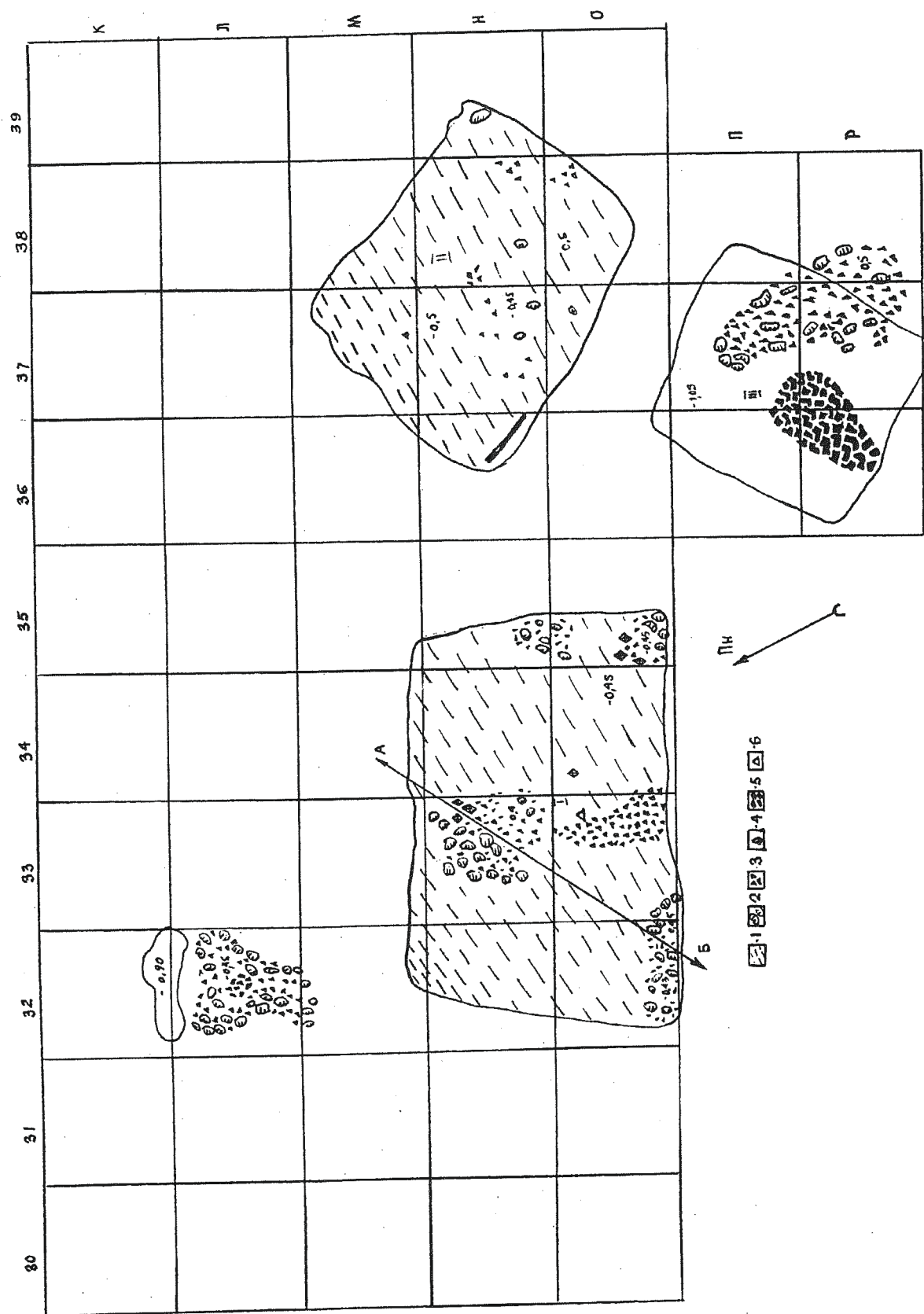

Рис. 1. Водники, Львівська обл. План поселення: 1 – наносена земля, 2 – камені, 3 – куски обмазки, 4 – кераміка, 5 – черинь, 6 – залізні шлаки
 Ryc. 1. Wodniki, obl. Lwów. Plan zbadanej części osady. Oznaczenia: 1 – naniesiona ziemia, 2 – kamienie, 3 – polepa, 4 – ceramika, 5 – węgiel drzewny, 6 – żużel żelazny
 Abb. 1. Wodniki, Bezirk Lemberg. Plan des Untersuchten Teils der Fundstelle: 1 – angespülter Boden, 2 – Steine, 3 – gebrannter Lehm, 4 – Keramik, 5 – Holzkohle, 6 – Eisenschlacke

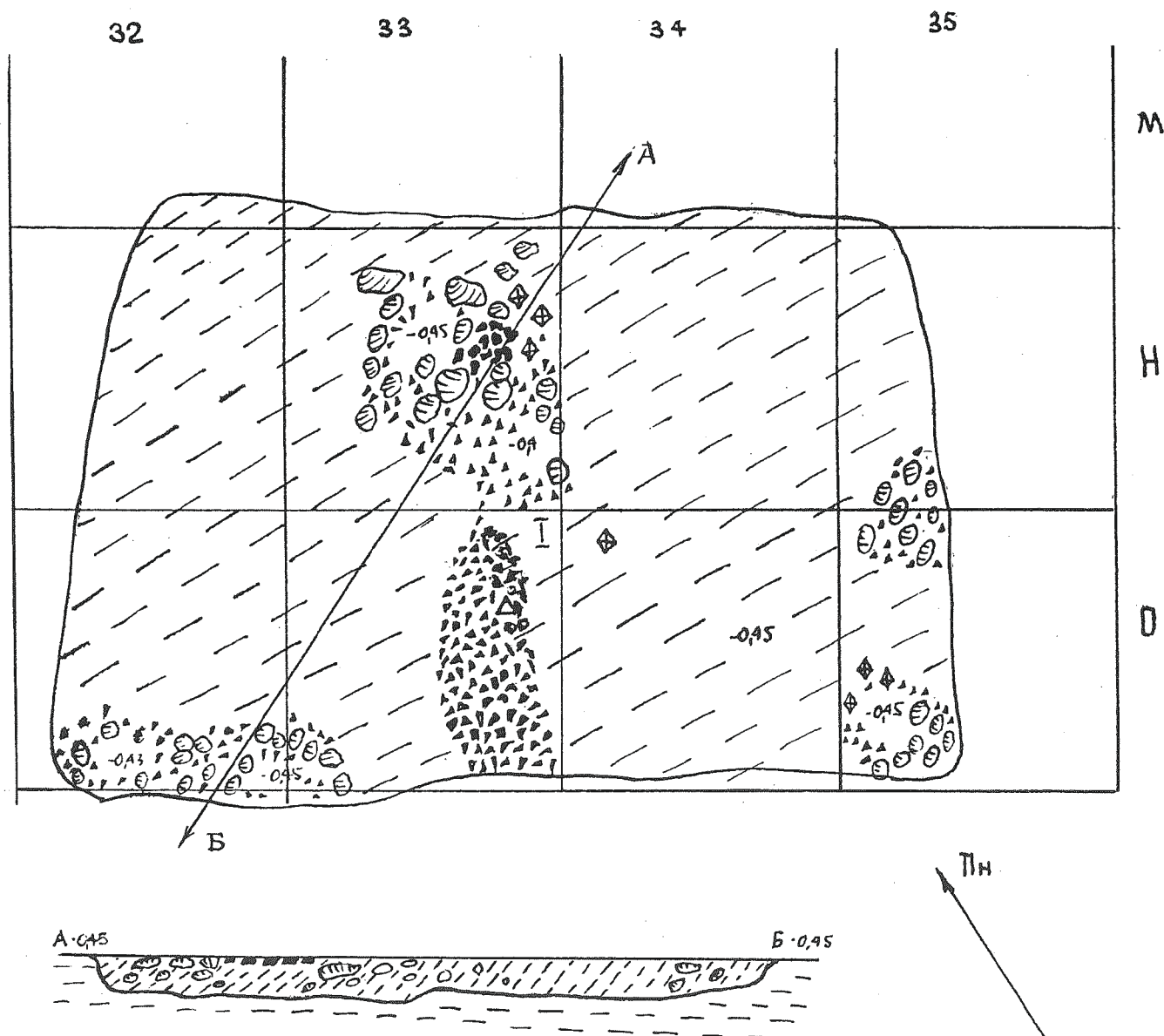

Рис. 2. Водники, Львівська обл. План і розріз житла № I. Позначення — рис. 1
 Ryc. 2. Wodniki, obl. Lwów. Plan i profil obiektu nr I. Oznaczenia jak na rys. 1
 Abb. 2. Wodniki, Bezirk Lemberg. Plan und Schnitt des Objekts I. Bezeichnungen wie auf dem Abb. 1

Основним матеріалом, здобутим при дослідженні об'єкту, є ліпна кераміка при зовсім незначній кількості гончарної, а також глиняне грузило пірамідальної форми зі зрізаною вершиною.

Житло III — знаходилося в 1,2 м на південний захід від житла II. Його контури простежені на глибині 0,6 м від сучасної поверхні. Це була напівземлянка чотирикутної в плані форми, орієнтована стінками за сторонами світу. Її розміри 3,4×3,6 м, глибина 1,2 м від сучасної поверхні. Вирізані в материк стінки були вертикальними, долівка рівна, материкова.

Біля західної стінки житла знаходилося вогнище овально-видовженої форми. Це була викладена на долівці глиняна площадка розміром 0,7×1,6 м, що впалилась на товщину 2–3 см до червоного кольору.

Житло було заповнене землею, перемішаною з великою кількістю попелу, вугликів, кусочків обмазки, від чого дістало червонуватосірий колір. В заповненні виявлено уламки ліпної та гончарної кераміки, з них деякі сильно перепалені, уламки глиняних грузил, два кам'яні бруски, кістяний ковзан, уламок пряслиця, фрагмент скляного посуду.

Отже, на поселенні у Водниках маємо два типи жител — наземні та заглиблені в материк.

Результати досліджень липицької культури показують, що наземні житла трапляються рідше. Вони є характерними для поселення в Залісках², одне житло відоме

² М. Ю. Смішко, Дослідження пам'яток культури полів поховань в західних областях УРСР у 1947 році, Археологічні мап'ятки УРСР, т. III. Київ, 1952, с. 338–339, 349.

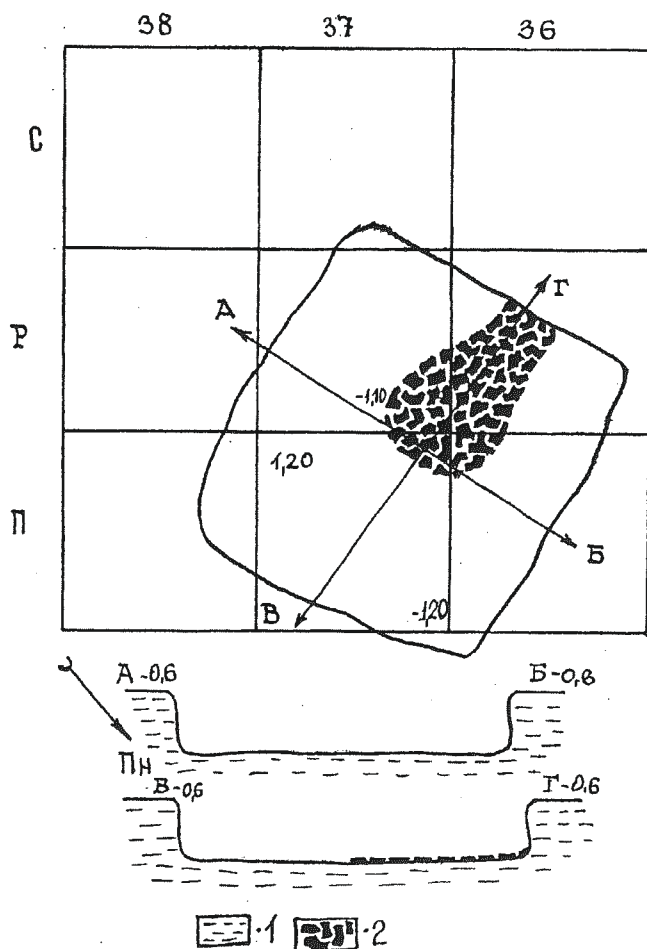

Рис. 3. Водники, Львівська обл. План і розріз житла № III. 1 – ма-
терик, 2 – черинь
Rys. 3. Wodniki, obl. Lwów. Plan i profile obiektu nr III. Oznacze-
nia: 1 – ciec, 2 – węgiel drzewny
Abb. 3. Wodniki, Bezirk Lemberg. Plan und Schnitt des Objekts
III. 1 – gewachsener Boden, 2 – Holzkohle

з поселення в Ремезівцях³, два житла відкрито на поселенні в Липівцях⁴.

Невелика кількість наземних жител, як і незначні залишки від них створюють певні труднощі у з'ясуванні способу їх побудови та зовнішнього вигляду. За всіма ознаками вони мали чотирикутну форму, каркас в них був з дерева, стінки виплітались з хворосту та вимазувались глиною. Тому й залишаються на них куски глиняної обмазки з виразними відтисками паликів, пруття, чотирикутних стовпів. Особливо вони спостерігаються на поселеннях у Ремезівцях, Липівцях.

Аналогічний спосіб побудови наземних жител застосовувався дакійським населенням Румунії. Так на укріплених поселеннях Валахії населення жило в чотирикутних дерев'яних будівлях, стінки яких були виплетені з гілок та обмазані глиною. Зверху будівлі накривались

³ В. М. Цигилик, *Населення Верхньої Подністр'я перших століть нашої ери*. Київ, 1975, с. 63.

⁴ В. М. Цигилик, *Поселення липицької культури поблизу с. Липівці на Львівщині*, МДАПВ, вип. 6, Львів, 1995, с. 127–128.

очеретом⁵. На деяких поселеннях трапляються такі ж житла, але на кам'яному цоколі (Гредішта Мунчелулуй)⁶. Наземні житла виступають також серед інших синхронних культур, зокрема, в зарубинецькій культурі⁷.

Переважає більшість жител липицької культури була заглибленого типу. Це землянки, або напівземлянки. Вони мали овальну, або фотирікутну форму. Остання є властивою для жител напівземлянкового типу. Зокрема, чотирикутної форми були всі напівземлянки з Верхньоліпицького поселення, чотирикутну форму мали десять із дванадцяти напівземлянок поселення в Ремезівцях. Чотирикутними були обидві напівземлянки з поселення в Черепині. Тому закономірним є те, що і заглиблене житло з Водник теж мало чотирикутну форму.

Слід відзначити, що в етнічно спорідненого з липицьким дакійського населення території сучасної Румунії крім наземних відомі також житла заглибленого типу⁸. Заглиблені житла відомі і на дакійських пам'ятках території Словаччини⁹.

Отже, навіть невеликі розкопки на поселенні липицької культури в Водниках підтверджують спільність традицій житлобудування всього дакійського етнокультурного масиву.

Основним і найчисленнішим матеріалом, здобутим при дослідженні поселення, є кераміка. Велика кількість форм, різниця у складі керамічної маси, спосіб виготовлення, орнаментация, призначення ті риси, які найбільше характеризують певну археологічну культуру. Вся кераміка з поселення ділиться на ліпну та виготовлену на гончарному колі.

Ліпний посуд, який на поселенні становить 93–94% від загальної кількості, за складом керамічної маси, оформленням поверхні та за формами, ділиться на дві підгрупи.

До першої підгрупи відноситься посуд з нерівною, шершавою поверхнею світлокоричневого, або сірого кольорів, випал посередній. Він представлений уламками опуклобоких горщиків з високими, легко розхиленими вінцями, прикрашених по бочках наліпними горизонтальними валиками з поперечними пальцевими зачіпками, гудзками з вдавленнями посередині (рис. 4, 1, 3, 6, 20, 21). Денця горщиків рівні, трохи потовщені. Діаметр вінець горщиків 12–19 см, діаметр денця 9–14 см. Окремі горщики мають виразну тюльпанонодібну форму, що є дуже характерним для липицької культури. Трапляються також горщики біконічної форми з переломом по найбільшій випуклості бочків. Характерною формою

⁵ М. Macrea, *Santierul arheologic Casolt-Arpaşul de Sus*, MCA, IV, Bucureşti, 1957, С. 151; D. Berciu, *Arheologia preistorică a Oltenia*, Ramuri-Craiova, 1939, С. 191.

⁶ С. Daicoviciu, N. Gostar şi H. Daicoviciu, *Santierul arheologic Grădiştea Muncelului-Costeşti*, MCA, VI, 1959, С. 340–349.

⁷ Ю. В. Кухаренко, *Зарубинецкая культура*, Союз Археологических Историюков, ДИ-19, Москва, 1964, с. 11.

⁸ С. Моринц, *Новый облик дакийской культуры в римскую эпоху*, Dacia, V, 1961, С. 400; Valeriu Leahu, *Şapăturile arheologice de la Caşelu-Nou*, „Cercetari arheologice in Bucureşti”. vol. II, Bucureşti, 1965, С. 56–60.

⁹ A. Točik, *K otazke osidlenia juhozápadného Slovenska na zlome latopočtu*, AR, XI – 1959 – 6, С. 846.

кі ж жит-
телулуй)⁶.
синхрон-

ури була
емлянки.
Остання
Зокрема,
Верхньо-
десять із
мезівцях.
оселення
глиблене

го з ли-
ої Руму-
бленого
ам'ятках

пицької
радицій
масиву.
добутим
а кільк-
спосіб
ті риси,
логічну
ліпну

94% від
оформ-
групи.

івною,
ого ко-
мками
теними
ризон-
ащипа-
1, 3, 6,
діаметр
м. Ок-
форму,
рапля-
ном по
рмою

de Sus,
rehisto-

rhaeo-
0-349.
хеоло-

мскую
heolo-
". vol.

ska na

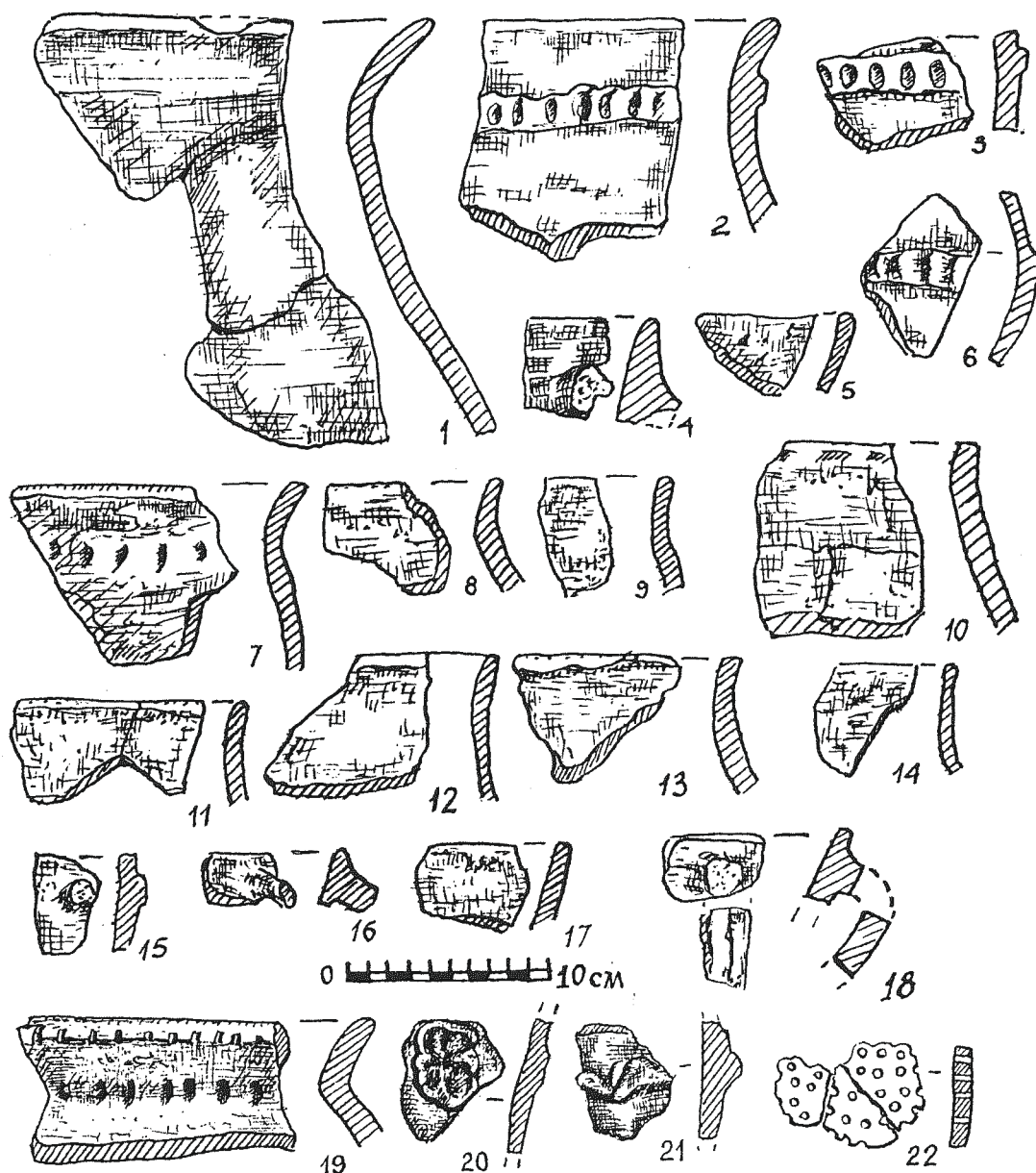

Рис. 4. Водники, Львівська обл. Речовий інвентар
Rys. 4. Wodniki, obl. Lwów. Materiał zabytkowy
Abb. 4. Wodniki, Bezirk Lemberg. Fundmaterial

ліпного посуду першої підгрупи є лійчасті кухлики з масивною вертикальною ручкою. (рис. 4, 4, 5, 15-18). Вони бувають теж різних розмірів: діаметр вінець 12-15 см, висота 7-9 см, діаметр денця 6-8 см. На відміну від горщиків, які часто бувають орнаментовані, кухлики позбавлені орнаменту.

Друга підгрупа ліпного посуду мала рівну, вигладжену поверхню коричневого кольору. Окремі екземпляри посуду мають пролощені стінки. Відчувається і краце випалення стінок. Найбільш поширеними формами посуду є горщики, миски, чаші на високій підставці. Горщики мали біконічну форму з рівнозрізаним краєм невіділених вінець, хоча в окремих екземплярах вінця бувають заокруглені, а іноді, трохи потощені. Поскільки горщики збережені в фраг-

ментах, то важко говорити про їх розміри. Діаметр їх вінець буває від 16 до 24 см. (рис. 5, 1-3, 5, 6, 15).

Миски мають біконічну форму з загнутими до середини вінцями, звуженими донизу стінками та рівним дном. Поскільки вони виявлені у фрагментарному стані, то можна визначити лише діаметр їх вінець — 14-23 см (рис. 5, 4, 10-12, 18).

Характерними для липицької культури є невеликі за розмірами біконічні посудини з двома високопіднятими вушками.

Ще однією поширеною формою ліпного посуду є чаші на високій підставці, що теж виявлені в фрагментарному стані (рис. 5, 9).

Гончарний посуд, який виступає на поселенні в зовсім незначній кількості (5-7%), виготовляний на швид-

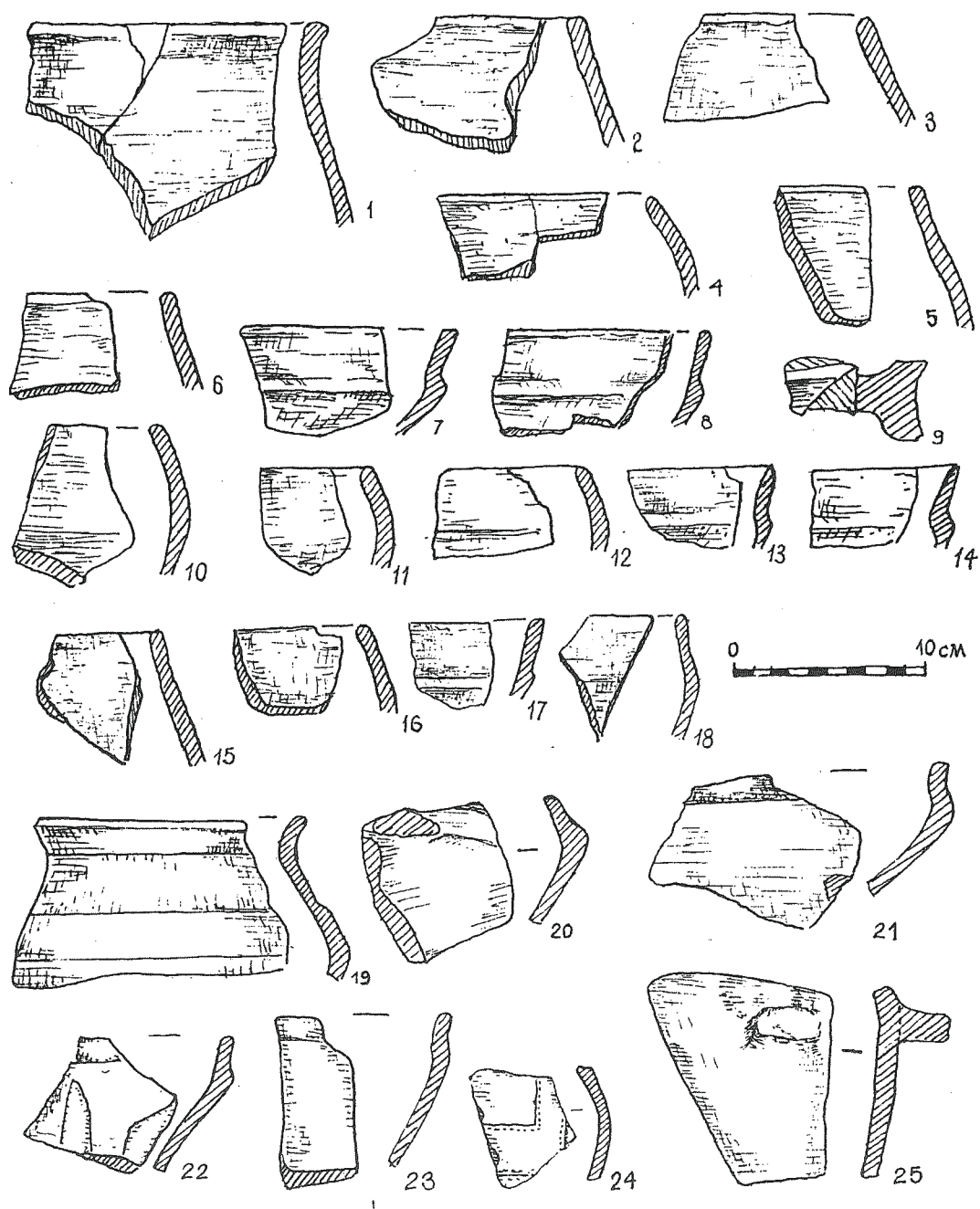

Рис. 5. Водники, Львівська обл. Речовий інвентар
 Rys. 5. Wodniki, obl. Lwów. Materiał zabytkowy
 Abb. 5. Wodniki, Bezirk Lemberg. Fundmaterial

кообертівому колі з добре відчищеної глини, він мав рівну, вигладжену поверхню сірого, або темносірого кольорів. В окремих випадках поверхня була пролощена. Асортимент гончарної кераміки — це уламки горщиків, двовухих посудин, чаш на високій ніжці. Вінця в горщиків потовщені, легко розхилені, денця сформовані на кільцевій підставці (рис. 6, 1–8).

Посудини з двома вушками за формою є подібні до ліпних. Вони мають розширені догори стінки, які вище половини висоти за допомогою уступу переходять в конично звужену верхню частину, що закінчується потовщеними, слабо розхиленими вінцями. Два дугогасті стрічкоподібні вушка піднімаються вище вінець.

Слід відзначити, що уламки таких посудин нарівні з горщиками та глечиками знаходяться на всіх липицьких населеннях. На могильниках вони трапляються в урнах, або самі використовувались як урни.

Найбільш кількісно представлені (в уламках) дуже характерні для липицької культури чаші на високій ніжці. Вони мали високу, струнку порожнисту ніжку, яка внизу розширялась і закінчувалась легким потовщенням. Нижня переходила у верхню тарілкоподібну частину, що закінчувалась широкими, горизонтально сформованими вінцями (рис. 6, 9–13, 15–18). Одна чаша виділялась з решти знайденої на поселенні гончарної кераміки своєю факту-

Рис. 6. Водники, Львівська обл. Речовий інвентар
 Rys. 6. Wodniki, obl. Lwów. Materiał zabytkowy
 Abb. 6. Wodniki, Bezirk Lemberg. Fundmaterial

рою: вона мала в глині домішки дрібнозернистого піску.

Виявлена на поселенні і описана вище ліпна та гончарна кераміка має аналогії серед поселення та могильника липицької культури у Верхній Липиці¹⁰,

¹⁰ M. Śmiszko, *Kultury wczesnego okresu epoki cesarstwa rzymskiego w Małopolsce Wschodniej*, Lwów, 1932, С. 118, 131, tabl. VIII, 6, 7, 10–12, tabl. XI, 5, С. 139, tabl. IX, 1, 3, 4, 6. В. М. Цигилик, *Розкопки на поселенні липицької культури біля с. Верхня Липиця, Івано-Франківської області у 1962 році*, „Археологія”, 1965, 18. Ц. 182, табл. 1, 1, 2, 3–5, 8, 11, 13, 14; В. М. Цигилик,

на поселеннях в Черепині¹¹, Залісках¹², Липівцях¹³, могильнику в Болотні і т.д.

Населення Верхнього Наддністр’я перших століть нашої ери, Київ, 1975, с. 82, рис. 21, 2, 3, 5, 12. С. 84, рис. 23; С. 88, рис. 28; с. 95, рис. 35, 7, 8; рис. 36; С. 111, рис. 47.

¹¹ В. Д. Баран, *Поселення перших століть нашої ери біля с. Черепин*. Київ, 1961, с. 14, 15, табл. 1, 1, 4, 5, 7, 16; табл. 11, 1, 2, 5, 6, 12; табл. 111, 2, 4, 5, 7, 9.

¹² М. Ю. Смішко, *Дислідження пам’яток...*, с. 341, табл. 1; табл. 11.

¹³ В. М. Цигилик, *Поселення липицької культури поблизу с. Липівці...*, с. 133–136.

Аналогії для ліпної та гончарної кераміки маємо у великій кількості серед керамічних комплексів дакійських поселень та могильників на території Румунії: Пояна, Крашані, Тіносуль, Пороліссум, Градіште, Мунчелулуй і т.д.¹⁴ Такі матеріали відомі також на території Словаччини¹⁵, Угорщини. На цій основі поселення в Водниках зараховане до липицької культури. Поскільки матеріалів для точного датування не виявлено, можна вважати, що час його існування припадає на I–II ст. н. ери.

Крім описаної вище кераміки на поселенні трапляються уламки нетипових для липицької культури посудин. Це уламки ліпних горщиків з нерівною, горбкуватою поверхнею коричневосірого кольору. Один такий горщик мав високі, різко розхилені вінця з нарі-

зами по краю. На самому зломі під вінцями був нанесений рядок нігтьових вглиблень (рис. 4, 19). Горизонтальним рядком нігтьових вглиблень під вінцями був прикрашений інший горщик (рис. 4, 7).

Серед ліпної кераміки з рівною, вигладженою поверхнею привертає увагу горщик чорного кольору, що мав розширені доверху стінки, відділені різким переломом плічки, відділену виразним уступом конічну шийку та різко відігнуті назові вінця (рис. 5, 19), уламки миски (рис. 5, 22, 23), окремі з яких мали прикрашену характерним для пшеворської культури рисунком поверхню (рис. 5, 24). Вся ця група кераміки є характерною для пшеворської культури¹⁶ і ще раз підтверджує безпосередні контакти пшеворських племен з липицьким населенням Верхнього Наддністров'я перших століть нашої ери. Підтверджується складність етнокультурної ситуації в згаданому регіоні, що склалася на рубежі та в перших століттях нашої ери.

¹⁴ R. et E. Vulpe, *Les fouilles de Poiana, Dacia*, III–IV, București, 1927–1929, C. 292; R. et E. Vulpe, *Les fouilles de Tinosul, Dacia*, I București 1924, C. 196, рис. 23, C. 198, tabl. XXV, 2, 4, M. Macrea und M. Rusu, *Der dakische Friedhof von Potoilissum und das Problem der dakischen Bestattungsgebräuche in der Spät latenezeit*, Dacia, IV, București, 1960, C. 213, рис. 11, 1, 2, 4–6, 9, 13, 14, 18, 19, 21; D. Protase, *Problema continuitatii in Dacia in lumina arheologici si numismatici*, București, 1996, C. 54, рис. 20, 3.

¹⁵ A. Točik, *K otazke osidlenia juhozápadného Slovenska na zlome latopočtu*, AR, 1959, vol. 11.

¹⁶ K. Godłowski, *Materiały do poznania kultury przeworskiej na Górnym Śląsku (część II)*, „Mat. Star. i Wcz.”, t. IV, s. 7–237; A. Kietlińska, T. Dąbrowska, *Cmentarzysko z okresu wpływów rzymskich we wsi Spicymierz, powiat Turek*, „Mat. Star.”, t. IX, s. 143–252. Д. Н. Козак, *Пшеворська культура у Верхньому Подністров'ї і Західному Побужжжі*, Київ, 1984.

Włodimir Cyhytyk

Osada kultury lipickiej we wsi Wodniki, obl. Lwów

Streszczenie

Osada kultury lipickiej w pobliżu wsi Wodniki znajduje się na północnym skraju terytorium zajmowanego przez tę kulturę. Stanowisko położone jest na łagodnym, południowo-zachodnim stoku uroczyska Pagórki, po prawej stronie drogi Kocurów – Wodniki, ok. 2 km na południe od Dźwinogrodu. Odkryte zostało przez autora i również przez niego badane w 1979 r. Przebadano dwa obiekty naziemne i jeden częściowo zagłębiony w ziemię o charakterze mieszkalnym oraz palenisko. Obiekty mieszkalne miały czworokątną formę o wymiarach 4,0×4,8 – 6,0 m. Na glinianej podłodze jednego z nich, odkryto ślady paleniska. Chata III miała formę półziemianki, również czworokątnej o wymiarach

3,4×3,6 m z glinianą podłogą na głębokości 1,2 m od powierzchni. W zachodniej części chaty znajdowało się palenisko.

Podczas badań zebrano fragmenty naczyń lepionych ręcznie i toczonych na kole, ciężarki, łyżwę kościaną, kamienne osetki, fragmenty naczyń szklanych.

Cechy zabudowy, rodzaj ceramiki wskazują na ich związek z kulturą lipicką. Odkrycie na osadzie w Wodnikach również fragmentów naczyń kultury przeworskiej, świadczy o bezpośrednich kontaktach ludności obydwu kultur. Potwierdza to skomplikowaną sytuację etnokułturową tego regionu w pierwszych wiekach naszej ery.

Wołodymir Cyhyłyk

Siedlung der Lipica-Kultur im Dorf Wodniki, Bezirk Lwów

Zusammenfassung

Die Siedlung der Lipica-Kultur in der Nähe des Dorfes Wodniki befindet sich am nördlichen Rand des Gebiets, das diese Kultur umfaßt. Die Fundstelle ist auf dem sanften Südwestabhang der Einöde Pagórki, auf der rechten Seite des Wegs Kocurów-Wodniki, etwa 2 km südlich von Dźwignogród. Sie wurde von dem Autor entdeckt und auch von ihm 1979 untersucht.

Es wurden untersucht zwei Bodenobjekte, ein teilweise ins Boden eingegrabenes Wohnobjekt und die Feuerung. Die Wohnobjekte hatten eine viereckige Form mit Dimensionen 4,0×4,8 – 6,0 m. Auf dem Tonfußboden eines von ihnen wurden Feuerungsspuren entdeckt. Die Hütte III hatte die Form einer viereckigen Grubenhaus mit Dimensionen

3,4×3,6 m mit mit Tonfußboden 1,2 m tief von der Erdoberfläche. In dem Westteil der Hütte befand sich die Feuerung.

Während der Untersuchungen wurden gesammelt Fragmente der handgemachten und gedrehten Gefäßen, Gewichtsstücke, Knochenschlittschuh, Wetzsteine, Fragmente der Glasgefäße.

Die Bebauungseigenschaften und Keramikart zeugen von ihrem Zusammenhang mit der Lipica-Kultur. Die Entdeckung auf der Fundstelle in Wodniki der Gefäßfragmenten der Przeworsk-Kultur zeugt von den unmittelbaren Kontakten der Bevölkerung der beiden Kulturen. Das bestätigt die komplizierte ethnokulturelle Situation dieses Gebiets in den ersten Jahrhunderten unserer Zeit.